

План за спречување на создавање на
отпад на
Република Северна Македонија
(2022 – 2028)

Скопје, 2022

Предговор од министерот

Ова е првиот План за спречување на создавање на отпад на Република Северна Македонија со кој се демонстрира, на национално ниво, заложбата на земјата за намалување, од година во година, на количината на отпад која ја создаваме. Овој план се однесува на периодот од 2022 до 2028 год.

Владата на Република Северна Македонија го препознава непотребното создавање на отпад при секојдневно консумирање на производи, како и финансиските, еколошките и социјалните трошоци на создавањето на непотребен отпад и потребата за соодветно управување со нашите лимитирани ресурси. Ова е важно, со цел да се подобри квалитетот на живот на нашите граѓани и да се обезбеди одржлива иднина за идните генерации.

Нашиот првичен фокус ќе биде ставен на превенцијата - спречување на создавањето на отпад. Врз таа основа ќе се планираат идните планови, кои ќе се насочат на спречување на создавањето на отпад од посебни видови на материјали, енергија и вода.

Успешната реализација на Планот зависи од тоа дали ќе бидат покриени повеќе сектори и дејности и, намерата е Планот да биде катализатор за развој на нови, иновативни партнерства помеѓу различните сектори кои ќе бидат посветени на спречувањето на создавањето отпад. Оттаму, сакам искрено да се заблагодарам на сите кои дадоа придонес и чиишто првични препораки и размислувања ни помогнаа да го развиеме овој важен документ.

Конечно, доколку имате какви било идеи, Вас или организацијата која ја претставувате, Ве покануваме да се вклучите во развивањето и спроведувањето на националниот План за спречување на создавањето на отпад, и Ве молиме да не контактирате.

Насер Нуредини,
Министер за Животна средина и просторно планирање
Септември, 2022 година

Врз основа на член 25 од Законот за управување со отпадот („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 206/2021) министерот за животна средина и просторно планирање донесе План за спречување на создавањето на отпад.

План за спречување на создавање на отпад на Република Северна Македонија 2022-2028

Извршно резиме

Националниот План за спречување на создавањето на отпад на Република Северна Македонија 2022 – 2028 пропишува низа регулаторни, политички и практични активности чијашто цел е значително да се намали количината на отпад која ја произведуваме како општество. Сериозноста на предизвикот со кој се соочуваме налага сите ние да имаме своја улога во овој процес и, ова се однесува и на јавниот и на приватниот сектор, образовните установи и домаќинствата.

Овој документ го воведува контекстот, причината зошто треба да се менуваат навиките и активностите и содржи низа примери и мерки на најдобри практики кои ќе бидат од корист за клучните чинители, за да можеме да се фокусираме на тоа како да извршиме вистинско влијание врз намалување на количините на отпад кои ги произведуваме како општество и со тоа да ја зајакнеме националната економија, истовремено заштитивајќи ја животната средина – во локални и глобални рамки. Понатаму, во Планот се вклучени нови национални политики за управување со отпад преку кои сите овие заложби ќе се преточат во акција.

Во делот еден како вовед во овој План се дадени појдовните основи на кои се базира изработката на овој документ а во делот два е претставена визијата и целите на Планот. Во дел три се дадени за најдобрите практики за спречување на создавањето на отпад за да во последниот дел, дел четири, се разработени политиките за управување со отпад

СОДРЖИНА

1. Вовед	5
2. Визија и цели на Планот за спречување на создавањето на отпад	12
3. Најдобри практики кај спречување на создавањето на отпад	14
4. Политики на управување со отпад	17
5. Резиме и заклучоци	29
6. Завршни одредби	30
Прилози	31
Прилог А – Обврските согласно Ревидираната рамковна директива за отпад	32
Прилог Б – Опфат на примена и дефиниции	33
Прилог В: Мерење на напредокот – индикатори и таргети	35

1. Вовед

Рамковната директива за отпад (2008/98/ЕС) налага земјите - членки на ЕУ да донесат Програма за спречување на создавањето на отпад (види Анекс А), а појдовна точка за ова е секако усвојување на сеопфатен и кохерентен План. Општата цел на *првиот* План на Република Северна Македонија за спречување на создавањето на отпад е целосно спроведување на политиките на ЕУ и домашната законска рамка која се однесува на управувањето со отпад и ефикасноста на ресурсите, со јасен фокус на раскинување на поврзаноста помеѓу економскиот растеж и негативното влијание врз животната средина.

Појдовната точка на планот е многу јасна и едноставна визија, во прилог на која се дефинирани јасни и мерливи цели чија цел е реализација на краткорочни, среднорочни и долгорочни придобивки за нашата животна средина и нашата економија. Преку новиот збир на национални политики за спречување на создавањето на отпад, целта е да се постигне координиран национален пристап преку воспоставување на политики и цели, работни програми и нови меѓу-секторски партнерства.

Иницијативите содржани во Планот имаат за цел:

- Примена на хиерархијата на отпад на ЕУ;
- Примена на начелата на нула отпад и циркуларна економија;
- Примена на пристапот на проширена одговорност на производителите (ПОП) онаму каде е соодветно;
- Примена на постојан пристап на ефикасност на ресурсите во текот на целиот процес;
- Мотивирање и охрабрување на заинтересираните и засегнатите страни да се вклучат и да применуваат повеќе чекори и постапки за ефикасност на ресурсите.

(Клучните дефиниции се вклучени како Прилог Б)

Треба да се запомни дека спречување на создавањето на отпад е само еден стадиум од процесот на управување со отпад. Согласно со ова, Планот треба да се чита во комбинација со Планот за управување со отпад на Република Северна Македонија 2021 – 2031, кој ќе овозможи спречувањето на создавање на отпад да се стави во контекст на поширока перспектива на управување со отпадот.

Појдовната точка за овој План беше одржаниот консултативен состанок на Работната група за спречување на создавањето на отпад (организирана од страна на МЖСПП во рамки на спроведен твининг проект¹) а во која членуваа претставници од сите засегнати сектори, бизнис заедницата, научната јавност и граѓанскиот сектор. Овој документ е одраз на нивните заеднички заложби. Групата ќе продолжи да игра важна улога во процесот на спроведување и ревидирање на планот, како и на следење на напредокот и влијанието на активностите кои ќе се реализираат. Тековниот ангажман на засегнатите страни веќе резултираше со посебна работилница во која се разгледуваше содржината на планот, како и со голема меѓународна конференција одржана во Скопје на која зедоа учество 183 учесници и на која беше претставен нацрт Планот.

Конечно, за да се обезбеди заложба за доследно спроведување на планот, ќе се вклучат низа нови владини политики за спречување на создавањето на отпад заедно со предложени активности во различните сектори.

Градење на економија за ефикасност на ресурсите

Природните ресурси на Земјата (вода, почва, метали, минерали, горива и биодиверзитет) се тие кои ни даваат храна и енергија, како и целокупна заштита, производи и услуги кои ни се потребни за да живееме здрав и продуктивен живот. Сепак, со зголемување на бројот на населението како и со зголемената побарувачката за овие производи и услуги, нашата планета станува изложена на сè поголем притисок. Се проценува дека во следните 20 години, на светот ќе му бидат потребни 50% повеќе храна и 45% повеќе енергија во споредба со денес. За да можеме да се справиме со растечката побарувачка, нашите природни, ограничените ресурси ќе се трошат сè побргу. Идните влијанија и ефекти на оваа прекумерна потрошувачка тешко може квалитативно да се изразат, но недостигот на сировини, енергија, храна и вода ќе биде неизбежен, освен ако не спроведеме итни и драстични промени во начинот на кој живееме и трошиме како општество.

Клучниот пресврт кој би помогнал да се сменат нештата е создавање на општество и економија која води поголема сметка за ефикасноста на ресурсите. Ова значи дека треба да се најдат начини како сегашните генерации да напредуваат и да се развиваат, а истовремено да ја гарантираме и обезбедиме иднината на генерациите кои доаѓаат по нас. Ќе биде вистински предизвик и комплексна задача како да се постигне сето тоа, но може да се резимира на следниот начин:

---

¹ Зајакнување на административните капацитети за спроведување на Рамковната директива за отпад и директивите за посебните видови на отпад (пакување, батерии и отпад од електрична и електронска опрема) МК 12 IPA IB EN 02 16

- Спречување на непотребното и неефикасно трошење на материјалите;
- Дизајнирање на производите на начин кој би резултирал со минимална количина на отпад;
- Преработка на остатоците од посебните текови отпад;
- Повторна употреба на искористените предмети и материјали.

Таквите пристапи ќе треба да бидат поддржани со ефикасна и делотворна законска рамка, како и со сеопфатни програми за едукација и информирање за да можат да ги предводат и поддржат промените во однесувањето потребни за реализација на нашите цели. Планот за спречување на создавање на отпад исто така нуди предизвик во постојната врска помеѓу економскиот растеж и еколошките штети кои се создаваат, бидејќи постојат многу економски можности кои ќе произлезат од овие нови пристапи. Понатаму, за бизнис заедницата и тука постојат можности за намалување на нивните оперативни трошоци, со самото тоа што тие ќе ја подобруваат ефикасноста на ресурсите и ќе го намалуваат количеството на отпад кое треба да го решаваат. Спречувањето на создавањето на отпад нуди едноставна шанса сите да извлечат придобивка.

Клучно за успехот на Планот за спречување на создавањето на отпад е постепен премин од сегашниот „линеарен“ економски модел од создавање, користење и фрлање на употребените производи, кон модел на *циркуларна* (кружна) економија. Едноставно кажано, циркуларната економија е алтернатива на традиционалната линеарна економија (направи, искористи, отстрани) во која ги задржуваме ресурсите и ги користиме најдолго што е можно, извлекуваме најголема корист од нив додека ги употребуваме, потоа ги преработуваме и ги обновуваме производите и материјалите на крајот на нивниот животен циклус. Нашите економски активности мора да се одвиваат во ограничените рамки кои ги пружа нашата животна средина, и со поддршка на нашата заедница. Иако оваа промена ќе бара долгорочна заложба и активности, ќе донесе со себе зголемена конкурентност и нови можности за економски растеж, кои ќе се постигнат преку:

- заштеда на трошоците од подобрената ефикасност и спречување на создавањето на отпад;
- подобро управување со ограничените ресурси;
- комерцијализација на иновациите од постојните и новите деловни иницијативи;
- отворање на нови работни места во различните сектори.

Дијаграмот кој е прикажан подолу помага дополнително да се објасни циркуларната економија:

Слика 1.: Дијаграм на циркуларна економија

Друг поим кој е поврзан со циркуларната економија е „нула отпад“, кој е истовремено прагматичен и визионерски во својот пристап, додека материјалите кои се создаваат се, најмногу што е можно, подготвени за повторна употреба и рециклирање, со тоа што преостанатиот отпад се редуцира на минимум. Zero Waste Europe² ова го дефинира како:

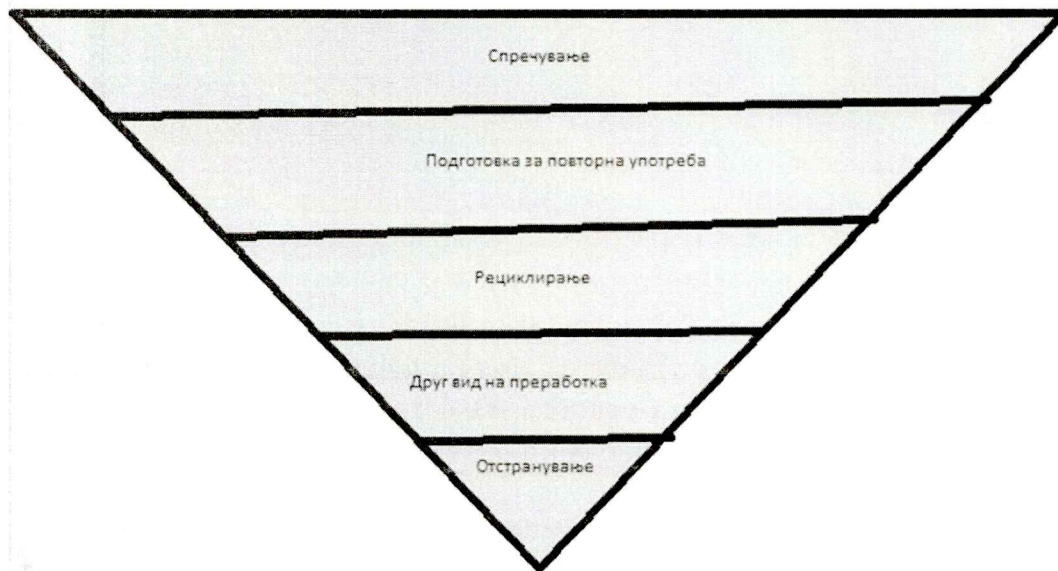
„... цел која е истовремено прагматична и визионерска, да се предводат луѓето да ги следат одржливите циклуси на природата, каде сите отфрлени материјали се всушност ресурси кои останатите може да ги користат. „Нула отпад“ значи да се дизајнираат и управуваат производите и процесите со намера да се редуцира обемот и токсичноста на отпадот и материјалите, да се зачуваат и обноват сите ресурси, а да не се горат или закопуваат. Примената на „Нула отпад“ всушност ќе го елиминира сиот отпад кој би можел да заврши во земјата, водата или воздухот, кој би можел да биде закана за здравјето на луѓето, животните или планетата Земја.“

Според јазикот на спречувањето на создавањето на отпад, сродните поими „Нула отпад“ и „Циркуларна економија“ имаат заедничка база во

² <https://zerowasteeurope.eu>

хиерархијата на отпад, бидејќи и двете се трудат да го намалат степенот на она што според јазикот на Заедницата „Нула отпад“ се нарекува преостанат отпад, а кое од следбениците на принципите на „Циркуларна економија“ го нарекуваат „протекување.“

Слика 2. Хиерархија на отпадот

Спречувањето на создавањето на отпад е *на самиот врв* на Хиерархијата на отпад како што се гледа на сликата погоре. Оттаму, Планот се фокусира на активности кои се преземаат *пред* нешто да стане отпад со што се смалува количината на создадениот отпад, преку продолжено користење на одреден производ, преку иновативен дизајн, поправка и повторна употреба.

Примери за вакви практики се:

- Дизајнирање на производите на начин кој би резултирал со минимална количина на отпад, намалување на остатоците од текстилните материјали, усовршување на дизајнот на пакувањето, но и промена на деловните практики со цел да се создава помалку отпад при производството и продажбата.
- Подобен дизајн на производот со цел да се продолжи користењето на

производите и нивните составни делови како и мерки кои овозможуваат поправка на производите, нивна повторна изработка, користење или рециклирање.

- Развивање на нови, иновативни бизнис модели како што се системи на „повратен прием“, давање на производи и уреди под закуп и одговорност на производителите.

Целта на овој План е да се намалат штетните влијанија на отпадот и врз животната средина и врз човековото здравје, на пример преку намалување на количината на штетни состојки кои се користат во производните процеси.

Новите национални политики кои ќе произлезат од реализацијата на овој План ќе ја потврдат и рефлектираат меѓусебната зависност на економијата, човечката добросостојба и ограничените природни ресурси, и ќе значат почеток на отстранување на оперативни и законски пречки за спроведување на подобрена ефикасност на ресурсите и спречување на создавањето на отпад. Воспоставување на нов систем кој е во состојба да извлече поголема вредност од подобреното управување со материјали и производи кои исто така можат да извлечат економски растеж од создавањето на отпад има значителен потенцијал за истовремено постигнување на еколошки, социјални и економски придобивки.

Планот за спречување на создавањето на отпад е нашиот прв позначаен чекор кон оваа цел која е од суштинско значење. Заедно можеме да направиме значителна разлика и исчекор да се намали динамиката и стапката со која ги исцрпуваме природните ресурси на Земјата. Ова им го должиме на идните генерации.

Зошто да дејствуваме?

Ефикасното управување со отпад во Северна Македонија е во рана фаза на својот развој и претстојат многу предизвици на овој пат.

Државниот завод за статистика објавува статистика за комуналниот отпад. Најновите податоци се за 2020 година. Според податоците на Државниот завод за статистика, вкупното количество на собран комунален отпад во Република Северна Македонија во 2020 година изнесува 630 086 тони. Споредено со 2019 година, вкупното количество на собран комунален отпад во 2020 година бележи намалување од 0.4 %. Вкупното количество на создаден комунален отпад во Република Северна Македонија во 2020 година изнесува 913.033 тони. Годишното количество на создаден комунален отпад

по жител во 2020 година изнесува 452 кг по жител, што е за 1.0 % помалку од истото количество во 2019 година.

Само мала количина од овој отпад во моментот се рециклира. Рамковната директива за отпад ја поставува целта од 50% рециклирање на комунален отпад, а и новиот План за управување со отпад на Република Северна Македонија 2021-2031 се надоврзува на ова преку поставување на конкретни цели за земјата.

Собирањето и отстранувањето на цврстиот отпад е одговорност на одделните општини и отстранувањето на отпадот вообичаено се одвива на локално ниво, со депонирање - полагање на отпад во или над земјата, без некоја посебна контрола. Депонијата Дрисла, која го опслужува Скопскиот регион, е единствената во земјата која е релативно добро управувана. На општинските депонии (нестандардни депонии) во руралните делови, отпадот едноставно се исфрла од страна на јавните комунални претпријатија (ЈКП), кои ова го прават во името на нивните општини - основачи. ЈКП наплаќаат надоместок од граѓаните и правните лица за оваа услуга, но висината на овој надоместок не е доволна да ги покрие реалните оперативни трошоци за управување со отпадот. Главно надоместокот ги покрива трошоците за собирање и транспорт и инцидентно за повремено покривање на трошоците за вода за гаснење на пожарите на нестандартните депонии кои избувнуваат спонтано.

Дополнително на ова,

- Преработката на комунален отпад и рециклирањето се многу лимитирани и без организиран пристап; собирањето на материјали кои може да се рециклираат како што се хартија, пластика, акумулатори и др. во најголема мера го спроведува неформалниот сектор. Овие истиот го предаваат за третман на лиценцирани приватни компании.
- Компостирањето и анаеробната дигестија на биоразградливиот отпад генерално не се практикуваат во земјата.
- Нема организиран систем за собирање, рециклирање и отстранување на инертен отпад.
- Недостига и систем за собирање на отпад од земјоделие и добиток.
- Постојат само ограничени системи за собирање на отпадни батерии, електрична и електронска опрема, отпадни гуми и масла.

Како држава, потребно е да го подобриме управувањето со отпадот кој го собираме. Исто така треба да внимаваме на големата еколошка штета предизвикана од отпадот кој не се евидентира. Тука се вклучени фрлените отпадоци по улиците и во природата, како и загадувањето на нашите реки,

езера, и воздух. Сето ова влијае врз нашето здравје и локалниот биодиверзитет и дава свој придонес во глобалниот предизвик на климатските промени.

Набројаните штетни влијанија сами по себе се доволни да не натераат да дејствуваме, но, како што е веќе наведено, доколку се придвижиме кон поциркуларен пристап ќе има многу придобивки за економијата, со јасен фокус врз спречувањето на создавањето на отпад и, конечно, кон нула отпад.

Од финансиска гледна точка, деловните субјекти ќе извлечат корист од поголема ефикасност на ресурсите. Следствено на ова, локалните самоуправи ќе имаат помали трошоци поради помалата количина на отпад за собирање и управување. Кај домаќинствата ќе се намалат трошоците поврзани со замена на дотраени контејнери или заштеда од отстранување на отпадот од храна.

Постојат и многу можности за иновации. На пример, одредени активности за спречување на создавањето на отпадот и повторното користење ќе налагаат создавање на нови практики и технологии, кои, од своја страна, ќе создадат нови пазарни можности, нови работни места и економски растеж.

Сепак, постојат и поголеми општествени придобивки, како што е стекнувањето на нови вештини за да се совладаат нови начини на работење, за кои веќе пишувавме. Производителите треба да траат подолго и потрошувачите ќе имаат поголем избор за тоа како да набават и користат одредени апарати за домаќинство, како што е, на пример, можноста за изнајмување на истите.

И конечно, спречувањето на создавањето на отпад има значителни, позитивни ефекти врз животната средина, вклучително намалување на стакленичките емисии (голем предизвикувач на климатските промени), намалена екстракција на суровини и создавање на отпад, како и намалено користење на отпадни материјали.

Земајќи ги предвид наведените влијанија и придобивки, тешко е да се најдат аргументи против потребата за крупни и итни промени. Треба да ја промениме моменталната состојба со тоа што ќе определиме јасни цели и мерки.

2. Визија и цели на Планот за спречување на создавањето на отпад

Како појдовна точка на првиот План за спречување на создавањето на отпад, развиеме јасна и едноставна изјава за визија:

„Подобро да се спречи отколку да се лежи“

Врз основа на ова, целта на Планот е:

- Намалена потрошувачката на материјалите, водата и енергенсите кои предизвикуваат создавање на поголеми количини отпад, со тоа што ќе се променат навиките и однесувањето на деловните субјекти, домаќинствата и јавниот сектор;
- Развивање на системи за собирање и рециклирање, во кој се одредува вредноста на собраните материјали и истите може повторно да се преработат во тековите на локалните економски дејности;
- Намалување на количините на преостанат отпад кој треба да се депонира, преку отстранување на рециклабилните материјали и органскиот отпад од вкупниот отпад;
- Сортирање на преостанатиот отпад за да се извлечат дополнителни материјали кои може да се рециклираат;
- Зголемена конкурентност и намалени деловни трошоци преку реализирање на програми кои стимулираат ефикасност на ресурсите и создаваат „поциркуларна економија“;
- Поддршка на одржлив развој и вработувања во „зелената“ економија, вклучувајќи отворање на нови работни места во дејностите повторна употреба, рециклирање и производство;
- Намалено создавање на опасен отпад преку развивање на поефикасни индустриски и комерцијални практики заедно со користење на побезбедни алтернативи, кои помалку штетат на животната средина;
- Намалување и управување со количината на опасни супстанции во производите преку развивање на нови деловни практики и поефикасна примена на регулативата;
- Информирање и влијаење врз донесување на одлуки базирани врз докази преку собирање, обработување и објавување на висококвалитетни податоци за сите аспекти на управувањето и спречување на создавањето на отпад;
- Зголемување на свесноста за важноста на спречувањето на создавањето на отпад кај граѓаните, деловните субјекти и јавниот сектор со цел да се издејствуваат позитивни промени во однесувањето.

Планот содржи нови мерки и пристапи, како што се размислување за животниот циклус на производите, циркуларна економија и „Нула Отпад“ за да се стимулира темелна промена во дизајнирањето на производите со цел намалена потрошувачката на ресурси, и од самиот почеток да се размислува

за влијанието врз животната средина на производите во сите фази од нивниот живот, од нивното создавање, дистрибуција, употреба, користење и отстранување. Овој пристап уште повеќе се усовршува преку мерките на Проширена одговорност на производителите (ПОП) која ги охрабрува производителите да размислуваат за животниот циклус на производите уште во фазата на дизајнирање на истите, преку проширување на нивната одговорност за производите кои ги создаваат, вклучувајќи ја фазата на крај на животот.

3. Најдобри практики кај спречување на создавањето на отпад

Програмите на ЕУ за превенирање на отпадот резултирале, во текот на времето, со промена на однесувањето на многу граѓани, така што, наместо да го фрлаат мебелот или електричните апарати кои не сакаат да ги користат, ги носат во собирни центри за повторна употреба, кои често се наоѓаат во локални општински центри. Сите производи, кои варираат од велосипеди, кревети, шпорети, маси, гардеробери и машини за перење, се поправаат и враќаат во употребна состојба, зависно од состојбата, и потоа се продаваат или отстапуваат на користење на други. Не е невообичаено вакви предмети и да се користат во програми за помагање на невработените или социјално загрозените категории. На овој начин, всушност се продолжува животниот циклус на производите истовремено намалувајќи ја побарувачката за нови предмети; ова е клучен пристап кога станува збор за спречување на создавањето на отпад.

Органите на централната и локалната власт вообичаено се тие кои ги промовираат секторите за преработка и повторна употреба за да се реализираат целите за спречување на отпадот. Владите ги применуваат зелените политики на набавки, според кои се наложува дел од рециклираните материјали да бидат вградени во производи и договори за набавки во јавниот сектор со што би се зголемила побарувачката за рециклирани материјали. Исто така, вообичаено е за владите да воведуваат иницијативи за превенирање на отпад, како што се наплата за пластични кеси со што значително би се намалила еднократната употреба на пластични кеси, а притоа би се промовирала употребата на торби за пазарење за повторна употреба како и пошироки активности и кампањи за спречување на создавањето на отпад.

Општините, преку акциите за намалување на создавањето на отпад и преку програми за усогласување со политиките на ЕУ, вообичаено обезбедуваат одделно собирање и третман на рециклабилните материјали од отпадот, органски и отпад од храна за да се обезбеди високо ниво на рециклирање и да се намалат несаканите влијанија на собраниот отпад врз животната средина и човековото здравје.

Конечно, индустријата сè повеќе ги користи иницијативите за превенирање на отпад, како што се индустриската симбиоза – здружување на две или повеќе компании при што отпадот од едната станува суровина за другата – за да се обезбеди дека остатокот од производство повторно се враќа во производство, а не се исфрла. Вака, компаниите имаат придобивки од смалените трошоци за суровини и отстранување на отпад, а сепак остваруваат и приходи за остатокот од нивното производство.

При развивање на планот за спречување на создавањето на отпад разгледајте конкретни примери од европски најдобри практики. Тука се вклучени:

Превенција:

- Едукативни кампањи за спречување на создавање на отпадот (на пример, во поглед на предметите за еднократна употреба што се фрлаат): може да бидат иницијативи на кафулиња, ресторани, барови или сл., каде стаклените шишињата за вода може да се дополнуваат за мал или без надоместок. Надоместокот може да биде во вид на кауција, се плаќа однапред за шишето, чашата или друг прибор и, доколку купувачот ја врати во кафулето ќе му се врати и платениот надоместок;
- Информирање на потрошувачите за донација на храната наместо истата да се исфрла (пр. Банка за храна или други организации);
- Поддршка на собирни места каде се поправаат предметите за нивна повторна употреба;
- Промовирање на употреба на предмети кои се за повеќекратна употреба, (на пр. прибор за јадење) на јавни настани, и користење на систем на кауција за шишиња со давање на мал финансиски надомест за истите доколку се користат повеќе пати (за да се намали отпадот). Надоместокот може да биде во вид на кауција, се плаќа однапред за шишето, чашата или друг прибор и, доколку купувачот ја врати во кафулето ќе му се врати и платениот надоместок;
- Субвенционирање на иницијативи на членови на домаќинствата, како што е компостирање во домовите, или користење на пелени за повторна употреба;

- Зелени набавки за да се намали продажбата на производи за еднократна употреба онаму каде постојат опции за повторна употреба, за зголемен состав на рециклирани материјали во производите и избор на подолготрајни предмети / или сервисирање на истите;
- Работење со деловните субјекти за редизајнирање на пакувањето / на производите кои рутински завршуваат како преостанат отпад; и
- Системи на наплата базирани врз количината на отпад која се исфрла (Pay As You Throw - PAYT);

Подготовка за повторна употреба:

- Поддршка за подготовка за повторна употреба на текстил, отпадна електрична и електронска опрема и мебел преку определување на делови во центрите за рециклирање каде би се работело на поправка и овозможување на повторна употреба на производите;
- Приклучување на населението во организации кои промовираат активности за повторна употреба.

Рециклирање / компостирање:

- Комуникација / кампањи за подигнување на свеста за достапноста и користењето на вакви услуги, и за резултатите и придобивките од таквата употреба;
- Намалување на количините на преостанатиот отпад кој треба да се депонира;
- Зголемени можности за рециклирање;
- Ставање приоритет на одделно собирање, за да се намали контаминацијата на останатиот отпад;
- Обезбедување на добро екипирани и добро организирани центри за рециклирање;
- Сортирање на мешани отпадоци за да се пронајдат сите материјали кои може да се рециклираат, кои не биле претходно собрани преку центрите за собирање и рециклирање (обично, со фокус на пластика, хартија и картони, метали и инертни материјали) за да се минимизира остатокот од отпадот.

Конечно, механизмите за превенција на отпадот честопати се разликуваат според видот на отпадот. Некои примери на најдобра практика во врска со овој пристап се вклучени во Прилог В.

4. Политики на управување со отпад

Како што веќе беше објаснето, преминот кон поодржлив систем на управување со отпадот на национално ниво започнува со спречување на отпадот. Откако ја определивме стратешката визија и целите на Планот за спречување на создавањето на отпад, во овој дел од Планот се дефинирани низа национални политики и мерки на ниво на централната власт, каде е дефиниран контекстот кој би овозможил ова да се направи. На овој начин, исто така се гарантира дека органите на власта ќе ги поведат овие иницијативи, давајќи сопствен пример. Политиките кои се групирани според својот фокус, се следниве:

Промена на однесувањето и едукација

Промените во однесувањето го поддржуваат секој аспект од Планот за спречување на отпадот и без поддршка од сите сектори и граѓани, нема да биде возможна реализацијата на стратешките цели. Сите национални политики кои се наведени подолу бараат образование и промени во однесувањето, со цел промената да биде успешна.

- **Политика 1:** Владата да обезбеди ресурси за кампања, да ја дистрибуира помеѓу граѓаните и да ги информира за придобивките од спречувањето на создавањето на отпад, ефикасна употреба на постројките за рециклирање и можностите за повторна употреба, преку собирање на кабаст отпад и центри за рециклирање. Концептите на „Нула отпад“ и „Циркуларна економија“ ќе се објаснат како механизми за спречување на создавањето на отпад.
- **Политика 2:** Владата ќе вклучи едукација за намалување на создавањето на отпад во образовните програми и политики (вклучувајќи ги поимите на „Нула отпад“ и „Циркуларна економија“).
- **Политика 3:** Владата ќе поддржи систем на компостирање во домовите.
- **Политика 4:** Владата ќе ги вклучи заедниците во имплементација и дистрибуирање на овој План преку процес на континуирани активности и ангажман, нудејќи поддршка на претставници на различни сектори во општеството.
- **Политика 5:** Владата ќе ги охрабрува локалните бизниси за да промовираат промена во однесувањето во насока на превенирање на создавање на отпад
- **Политика 6:** Владата ќе ги поддржи мерките и активностите за спречување на создавањето на отпад од храна кај деловните субјекти и кај домаќинствата.

Оптимизација и подготовка за повторна употреба:

Соодветно управуваните капацитети за повторна употреба нудат вработување и можности да се научат нови вештини кои може да донесат финансиски придобивки, со профит од продажбата на поправените и реновираните предмети. Тука лежи дополнителен потенцијал за поголема вредност, преку, на пример, поправка на предмети, (електронски и др.), за нивна повторна употреба (како електроника), со што се создаваат повеќе специјализирани вештини и се јакнат квалификациите на работната сила.

- **Политика 7:** Владата ќе ги прегледа постојните иницијативи за поправање и повторна употреба на предметите за да помогне да се зголемат стапките на повторна употреба на материјалите во земјата.
- **Политика 8:** Владата ќе постави цели за подготовка за повторна употреба на собраниот мебел и отпадна електрична и електронска опрема.
- **Политика 9:** Владата ќе работи со локалната самоуправа на зголемување на донирањето на предметите кои може да се користат повторно, секаде каде е можно, преку центрите за рециклирање.
- **Политика 10:** Владата ќе се заложува за исфрлање од употреба на предмети за еднократно користење на сите јавни настани кои ги организира и ќе охрабрува системи на кауција, за да се намали фрлањето на отпад.
- **Политика 11:** Владата ќе се стреми кон повторна употреба на мебелот и канцелариските материјали со кои се опремени нејзините објекти и во иднина ќе применува модуларен дизајн на своите објекти за подолго користење на објектите.

Собирање на отпадот и вредноста на добиените материјали:

Постои голем потенцијал за да рециклабилните материјали и органскиот отпад се собираат посебно од тековите на преостанатиот отпад, со цел да се собираат повеќе одделни текови, што нуди поголеми финансиски придобивки за Владата.

- **Политика 12:** Владата ќе го регулира воведувањето на системи за примарна селекција на отпад и ќе ги прегледа активностите на Центрите за рециклирање за да се максимизираат количините на собраниите ресурси кои имаат поголема вредност.

- **Политика 13:** Владата ќе воведи механизми за ограничување на количините на преостанат отпад кој се собира во контејнерите и во центрите на рециклирање со цел значително да се зголеми собирањето на органски материјали и материјали кои може понатаму да се рециклираат.
- **Политика 14:** Владата ќе стави приоритет на висококвалитетни, суви материјали кои може да се рециклираат, кои се погодни за локалните преработувачи со цел да помогне во бизнис иновации за повторна употреба и производство.
- **Политика 15:** Владата ќе користи низа механизми за да се приоритизира спречување на користењето на отпад од храна.
- **Политика 16:** За сиот преостанат отпад од храна, Владата ќе го зголеми процентот на собраниот вишок од храна, кој понатаму би се собрал и дистрибуирал.
- **Политика 17:** Владата ќе ја зголеми количината на материјали за рециклирање кои се извлекуваат од отпадот кој се исфрла во контејнерите и во центрите за рециклирање.
- **Политика 18:** Владата нема да склучува договори кои би резултирале со зголемени количини на преостанат отпад, со што би се поткопале капацитетите за реализација на нејзините цели за спречување на создавањето на отпад.
- **Политика 19:** Владата ќе развие и спроведе механизми за следење на отпадот кој претставува остаток од производството како и на активностите на рециклирање од моментот на собирање до крајната дестинација, за да се обезбеди транспарентност и гаранција дека материјалите ќе се управуваат на начин со кој би се постигнала сообразност со целите за спречување на создавањето отпад.

Зелени набавки:

Владата е голем купувач на услуги и производи. Вградување на принципите на зелени набавки во рамките на овие активности ќе помогне да ублажат директните влијанија и ќе ја демонстрира заложбата на Владата за спречување на создавањето на отпад. Дополнително, пред спроведување на која било набавка, владата прво треба да размисли дали набавката е *навистина* потребна: на пример, дали ставките на мебел за кој се спроведува набавката може да се намалат преку повторна употреба на предмети кои може да се поправат или користат повторно? Или дали е потребно да се увезува половна ИТ опрема за администрацијата, која има краток век на траење, а да се набавува современа опрема која има подолг животен век.

- **Политика 20:** Владата ќе го прошири користењето на критериумите за зелени јавни набавки на севкупните набавки, со цел да се вградат принципите на спречување на создавањето на отпад и циркуларната економија во сите нејзини активности.
- **Политика 21:** Владата ќе вгради зелени критериуми во системот за планирање и во изградба на објекти во нејзина сопственост. Ќе се размислува и за поставување на цели за повторна употреба и рециклирање на инертниот отпад.

Поддршка на бизниси и иновации во циркуларната економија

Поттикнувањето на бизнисите низ цела Северна Македонија да станат кружни во нивните активности, бара комуникација во однос на придобивките кои може да се обезбедат (види погоре каде се набројани политиките за промена на однесувањето) и поддршка на бизнисите за да ги разберат новите можности. Владата, работејќи со организациите, коморите, особено може да ги поддржи бизнисите да се придвижуваат кон нови начини на работа. Сепак, обезбедувањето и управувањето со процесот на промени во оперативните бизниси може да биде пречка, особено за малите и средни претпријатија.

- **Политика 22:** Владата ќе направи стратешки преглед на капацитетите на бизнисите за да ги подготви за повторна употреба и рециклирање.
- **Политика 23:** Владата ќе го разгледа воведувањето на совети и механизми за финансирање за локалните бизниси за да им помогне да се придвижат кон бизнис модели на циркуларна економија.
- **Политика 24:** Владата ќе ги вгради принципите на намалено создавање на отпад (вклучувајќи го принципот на „Нула отпад“ и „Циркуларна економија“) во своите планови за економски развој и програми за поддршка на бизнисите.
- **Политика 25:** Владата ќе го охрабри развојот на локални пазари за материјали каде не постојат или не се доволни капацитетите за преработка.
- **Политика 26:** Владата ќе ги поддржи бизнисите во прераспределбата на вишокот храна која е добра за јадење.
- **Политика 27:** Владата ќе спроведе анализа на составот на преостанатиот отпад од домаќинства за да се утврдат составните елементи и ќе мапира кои се можните решенија за управување со истите согласно Планот за спречување на создавањето на отпад.

Мерење на напредокот

Пред да се разгледаат конкретните активности и задолженија по сектори, важно е да се препознае потребата да се следи напредокот во реализацијата на Планот за создавање на отпад, со цел да се измери влијанието на новите политики, регулативи и пристапи. Целта е да провериме дали Планот е сообразен и оди во насока на реализација на визијата и целите дефинирани погоре.

Клучна појдовна точка се количините и видовите на отпад кои се создаваат за да ја дефинираме базната точка во однос на која може да се мери напредокот. Еднакво важно, но потешко да се измери, е менувањето на навиките во домаќинствата, училиштата, деловните субјекти итн., во насока на штедење на ресурсите и оттаму намалено создавање на отпад. Сепак, на крајот ќе стане видливо влијанието на променетите навики, преку намалени количини отпад, а во меѓувреме ќе се потпираме на низа индикатори кои може да посведочат директно за тоа колку едно општество непотребно создава отпад. Создавањето на отпад, споредено со економска активност, се смета дека може да даде најточна проценка за да се измери спречување на создавањето на отпадот. Предложени индикатори кои треба да се развијат и користат при реализација на овој План се:

- Бројот на еколошки кампањи и настани за подигнување на јавната свест
- Процент од населението до кое стигнуваат ваквите настани и кампањи
- Продажба на производи со еколошка етикета
- Процент на населението кое е свесно и вклучено во активности за спречување на создавање отпад
- Количина на вкупно создадениот отпад како и изразен во БДП/БДВ (kg/€)
- Бројот на организации кои се активно вклучени во активности за спречување на создавањето на отпад

Дополнително на ова, Планот ќе овозможи создавање на опсежни и информативни мерки за спречување на создавањето на отпад, повторна употреба на материјалите и општо кажано, поголема ефикасност на ресурсите. Во најголем број на случаите, ќе треба да се развијат одредници со цел да се создадат амбициозни но изводливи нумерички цели.

За напредокот во реализацијата на целите од Планот за спречување на создавањето на отпад ќе се известува на годишна основа врз база на договорениот збир на индикатори. Тие се вклучени во Прилог Г. Треба да се напомене дека овие се дополнително на предложените нови мерки и цели

наведени погоре, кои ќе се воведуваат во текот на реализацијата на овој План, за да се максимизира ефикасноста.

Како што е наведено претходно, успешното спречување на создавањето отпад бара заложби и соработка помеѓу сите сектори. Деловите кои следат предлагаат низа конкретни чекори и активности по сектори кои ќе помогнат да се постигне ова.

Што ќе прави централната власт?

Централната власт е во единствена позиција кога станува збор за спречувањето на создавањето на отпад. Таа може да им даде пример на другите преку менување на практиките, на пр. во јавните набавки и услуги, охрабрувајќи ги другите да го направат истото, нудејќи им совети, поддршка и стимулации. Таа може исто така да создаде регулаторна рамка со цел мерките за намалено создавање отпад на крајот да станат прифатена норма во сите организации и домаќинства. Конечно, во соработка со локалната самоуправа и деловните субјекти, може да создаде програми за спречување на создавање на отпад и да помогне да се создадат нови пазари за да се поттикнат деловни иновации.

Во текот на реализацијата на Планот ќе анализираме и, онаму каде е возможно, ќе спроведеме низа мерки за подобра реализација на целите на планот. Во таа насока ќе ги истражимо најдобрите практики низ цела Европа и пошироко, и онаму каде е можно ќе соработуваме со партнери од Европа за заеднички да развиеме и тестираме пристапи за подобро да се справиме со заедничките предизвици.

Конкретно, Владата ќе ги преземе следните чекори:

- Вклучување на засегнатите страни, како што се општините, невладините организации и јавноста и барање нивна активна поддршка и учество во поуспешна реализација на Планот за спречување на создавање на отпад.
- Поттикнување на развој и изградба на нова инфраструктура за третман на отпад.
- Промовирање и поддршка на понатамошниот развој на секторите за повторно производство и повторна употреба.
- Поттикнување на т.н. зелени набавки во органите на централната власт и охрабрување на општините да го следат овој пример.
- Помош при обезбедување на средства/грантови на различни организации и заедници за да се развијат, тестираат и промовираат активности за спречување на создавање на отпад.

- Развивање и поддршка на пилот - проекти кои ќе ги демонстрираат финансиската одржливост и еколошките и социјалните придобивки од активностите за намалено создавање на отпад.
- Да се развијат политики за еко-дизајн во градежниот сектор, заедно со нови политики за третирање и управување со градежниот шут.
- Осмислување и реализација на низа сеопфатни програми за едукација и информирање на сите нивоа на општеството, вклучувајќи програми за поддршка за домаќинствата и училиштата. Ова ќе вклучува регрутирање на локални "пионери" за ширење на пораката и поттикнување на пошироко учество.
- Ефикасно ширење на пораките за ефикасност на ресурсите и спречување на создавањето на отпад, вклучително преку Интернет и социјални медиуми, како и потрадиционалните комуникациски канали.
- Во партнерство со образовниот сектор, развивање на програма за истражувачки и развојни активности за нови технологии и мерки за спречување на создавањето на отпад, земајќи го предвид влијанието на општеството.
- Воведување на наплата (или повисока наплата таму каде ја има) за пластичните кеси за да се намали еднократна употреба на пластични кеси во малопродажниот сектор.
- Примена на политики на Проширена одговорност на производителите (ПОП) за сите текови на отпад со цел производителите да размислуваат за животниот циклус на нивните производи од фазата на дизајнирање, па сè до крајот на животот на производот, кој следи по употребата на истиот.
- Да се размисли за воведување на законски механизам со кој би се вовеле даночни олеснувања за производители и дистрибутери кои би го донирале непродадениот остаток од храна во социјалната мрежа за поддршка и помош.

Улогата на локалната самоуправа

На ниво на локалната самоуправа може да се предизвика уште поголема интеракција и поддршка со локалните засегнати страни и граѓаните, со цел да се предизвикаат уште повидливи и вистински промени. Локалната администрација, која е најблиску до заедницата, може многу да помогне да се променат еколошките навики и практики за да се постигнат мерливи и видливи резултати и примени. Поконкретно, локалната самоуправа ќе ги преземеме следните мерки и чекори:

- Да предводи со сопствениот пример, менувајќи ги своите практики и однесување, со цел спречувањето на создавање на отпад да се претвори во сосема „вообичаена“ активност на локално ниво.
- Да изгради мрежа од локални организации - носители на вакви иницијативи кои се веќе активни на ова поле, и онаму каде е можно, создавање на работни групи за спречување на создавањето на отпад, задолжени за изготвување и раководење со реализација на локален План за спречување на создавањето на отпад.
- Да изготвува локални планови за спречување на создавањето на отпад кои се сообразни со генералната порака и насоки на Планот за управување со отпад 2021-2031, и целите на истиот.
- Развивање на локални практики на зелени набавки при купување на производи и услуги на општинско ниво. Онаму каде што е можно, тие треба да се усогласат со практиките на централно ниво, уште додека истите се дефинираат.
- Анализа, и онаму каде е можно, спроведување (преку пилот - иницијативи) на опции за одделно собирање и третман на суви рециклабилни материјали, органски и отпад од храна. Ваквите мерки и активности треба да бидат усогласени со националните политики и иницијативи за развој на пазарите.
- Работа со невладини организации и други тела за поддршка и развој на можности за повторна употреба / преправка / поправки на локално ниво.
- Развој и спроведување на програми за едукација и информирање на локалното население и деловните субјекти за мерките за спречување на создавање на отпад. Онаму каде е можно, истите треба да се поврзат или усогласат со иницијативите предводени од централната власт, за да се добие уште поголема кохерентност и јасност на целокупната порака
- Јакнење и поддршка на локални иницијативи за кружна економија, вклучувајќи ја соработката помеѓу бизнисите, бизнисите со заедницата и соработка помеѓу заедниците, со цел да се поттикне споделување на производи и опрема, нивна повторна употреба, пренамена, итн.

Улогата на образовниот сектор:

Спречување на создавањето на отпад подеднакво бара промени во однесувањето и практични решенија. Оттаму во преминувањето кон циркуларна економија со нула отпад клучна улога игра и образовниот сектор, па образовните установи може да се искористат за да се

дистрибуираат информации за стратегијата. Образовниот сектор тука игра витална улога со тоа што ја обучува потребната работна сила со знаења потребни во областа на циркуларната економија, како што се реновирањето, повторната изработка и дизајнирање на производи. Како последица, образовниот сектор, вклучувајќи ги училиштата и универзитетите игра клучна улога во овој дел.

Поконкретно образовниот сектор има низа потенцијали:

- Да предводи со пример, преку менување на сопствените практики и однесување во самата организација, така што спречувањето на создавањето на отпадот би станало „вообичаена активност.“
- Воведување на задолжителни предмети во наставата со цел вградување на информации за тоа како да се превенира создавањето отпад во редовните образовни активности, и нивно вклопување во поширок општествено, економски и еколошки контекст.
- Спроведување истражувања за социјалните, економските и еколошките влијанија на превенцијата на отпадот и мерките на кружната економија, како и за начините за решавање на проблемите при спроведување на овие мерки во сите сектори.
- Задолжително воведување на професионални квалификации како начин за подигнување на нивоата на вештини помеѓу бизнисите и другите организации.
- Во соработка со деловниот сектор, да се идентификуваат потребните вештини и стручни квалификации во нашето приближување кон кружната економија и усвојување на програми за обука за мерките за спречување на создавање на отпад, со цел да се реализираат идентификуваните потреби.

Улогата на бизнис заедницата:

Бизнис заедницата ќе биде охрабрена да применува „пристап и размислување за животниот циклус“ на производите и услугите, со што ќе започне да го напушта сегашниот линеарен модел. Ќе се презентираат примери на добра пракса кои ќе се промовираат за ги инспирираат сите да дејствуваат. Напорите за намалено создавање отпад исто така претставуваат нова можност за претприемачите и постојните бизниси за иновации, преку развој на нови производи и услуги, кои директно ќе одат во поддршка на целите Планот за спречување на создавањето на отпад.

За постојните производни операции, на пример постојат опции како да се направат поциркуларни, вклучително преку дизајнирање на производите за да се продолжи животниот циклус, и придвижување кон потрошувачки

моделите кои не се базираат врз директна сопственост (користење на модели на давање под наем). Други важни активности со потенцијал за генерирање на придобивки се ставање на поголем акцент врз дизајнот за повторна употреба, можност за рециклирање како и оценка на опфатот за подобрена ефикасност на процесите и елиминирање на отпадот при производството.

Пристапот кон циркуларната економија нуди многу можности и во градежништвото. Дизајнирањето на нови згради и изборот на материјали кои се базирани врз концептите на циркуларната економија како што се долготрајноста, можноста за расклопување и флексибилноста може да придонесат зградите и ресурсите да се користат најдолго што е можно. На другата страна на спектарот, селективното рушење може да доведе зголемени заштеди преку повторна употреба на материјали како што се дрвото и челичните структури, одделување на отпадот и висококвалитетно рециклирање на составните делови кои се употребуваат во градежништвото.

Важноста на соработката и интегриран пристап кон спречување на создавањето на отпад може да се илустрира со фактот дека, доколку Владата и општините се способни да генерираат висококвалитетен рециклабилен материјал од одделното собирање од центрите за рециклажа, ќе има повеќе можности за постоечките и новите бизниси, и претприемачи за иновации во обработката на овие материјали во секундарни материјали или производи. Ова е посебно случај во врска со „проблематичните текови на отпад“ како што се батерии, расвета и така натаму.

Конкретни иницијативи на бизнис секторот би можеле да бидат:

- Спроведување на анализа на состојбите по дејности во однос на количините и видот на отпад, иновативни методи за смалување на истите и поставување на цели за намалено создавање на отпад. Онаму каде е можно треба да се размислува како сосема да се елиминира отпадот уште при самото дизајнирање на производот.
- Водење преку сопствен пример, со промена на практиките и однесувањето во сопствената организација со цел спречувањето на создавањето на отпад да стане „вообичаена“ активност. На овој начин „пораката“ ќе се пренесе до вработените, клиентите и потрошувачите.
- Соработка со други организации и заедницата за да се намали отпадот
- Развивање и општа примена на упатства за потрошувачите во кои ќе се стави акцент на принципите на намалено создавање на отпад и принципите на кружна (циркуларна) економија.

- Онаму каде е изводливо, усвојување на нови бизнис модели како што е земање на опрема или возила под наем, или делење на истите, за да се намалат количините на отпаден материјал.
- Спроведување на целосна ревизија на сите материјали кои се користат во производството (вклучително на амбалажата) за да се идентификуваат штетните супстанции и нивната замена со помалку штетни материјали.
- Изноаѓање и спроведување на мерки за намалување на количината на материјали за пакување и амбалажа кои се користат при транспорт, складирање и пласирање на производот во малопродажба.
- Доколку е изводливо, достава на производи во повратна амбалажа или садови.
- Користење на репарирани канцелариски материјали и мебел, ако е изводливо.
- Контрола и управување со синџирите на набавки со цел најмногу што е можно да се спречи создавањето на отпад во секој стадиум.
- Онаму каде е можно, вишокот на храна која е квалитетна и безбедна за јадење треба да се пренасочи, со помош на хуманитарни организации, банки за храна, итн., онаму каде е потребна.
- Со поддршка на централната власт, да се развијат програми за индустриска симбиоза во која се вклучени две или повеќе компании, и каде остатокот од производството од еден процес се искористува за друг произведен процес, наместо да се отстранува на депонии.

Улогата на невладините организации (НВО):

НВО секторот може да ги поттикне заедниците и граѓаните да го применат своето однесување. Овој, помалку формален пристап, може да се одвива паралелно со различните иницијативи од локалната и централната власт за да се постигнат најдобри ефекти. Активностите на НВО може да вклучуваат системи за повратен прием, програми за јакнење на јавната свест, итн. и повторно, треба да се идентификуваат и промовираат примери на најдобрите практики како инспирација и идеја за останатите.

Невладините организации можат:

- Да водат преку сопствен пример, со промена на практиките и однесувањето во сопствената организација со цел спречувањето на создавањето на отпад да стане „вообичаена“ активност.
- Да соработуваат со локалните организации и граѓани на ниво на заедницата за да се стимулираат креативни иницијативи за ширење

на пораката за спречување на создавањето на отпад. Ова опфаќа и работење со училиштата и групите од заедницата или преку електронските медиуми.

- Да соработуваат со другите НВО од Северна Македонија и пошироко во Европа за пораката за стане уште посилна и конзистентна.
- Да организираат кампања и лобирање кај сите засегнати страни за да го променат своето однесување и политики на видлив и делотворен начин
- Да го поддржат развојот на проекти за заедници со нула отпад, на пример села кои ќе компостираат или поправаат производи, или иницијативи за повторна употреба или производство на производи
- Поддршка на дистрибуирањето на вишокот на храна на семејства или лица на кои ова им е потребно

Улогата на граѓаните / потрошувачите:

Сите ние можеме и мораме да се вклучиме во спречувањето на создавање на отпад. Ова подразбира промени во начинот на кој купуваме, како го продолжуваме животниот век на производите кои ги купуваме и како ги смалуваме количините на отпад кој го фрламе.

Поконкретно, ние можеме:

- Да користиме трајни кеси/торби и садови кога пазаруваме.
- Да избегнуваме да купуваме производи кои се индивидуално спакувани за да се намали количината на амбалажа која ја внесуваме дома.
- Да купуваме производи од типот на сапун и останати хигиенски производи во форма на концентрат.
- Да купуваме производи со рециклирана содржина, или производи чијашто амбалажа може да се рециклира.
- Кога е можно, да купуваме рефус производи или производи во голема амбалажа за да се заштедат пари и да се намали отпадот.
- Да се преземат едноставни чекори да се избегне фрлање на храна, на пример планирање на набавките однапред и купување само на она што е неопходно.
- Користење на кутија или торба за пакување на оброците која е за постојана употреба, што ја елиминира потребата од амбалажа за една употреба
- Ако е возможно и применливо, да го компостираме органскиот и отпадот од храна во своите домови.

- Деловите на облека, мебел, електрични производи и др. кои се употребливи а не ги користиме, да се продадат или донираат за хуманитарни цели или во продавници за користени производи за да се продолжи нивниот рок на употреба и да се намалат количините на отпад
- Сите да размислуваме да купуваме облека, елементи и опрема за домаќинство во продавници за користени производи.
- Секогаш кога е можно, пред да фрлиме и замениме некој апарат или предмет кој се расипал, да се обидеме да го поправиме.

5. Резиме и заклучоци

Планот за Спречување на создавањето на отпад 2018 – 2024 е првиот план од овој вид во Република Македонија. Оттаму, осмислен е во насока да обезбеди поддршка од сите засегнати страни, и од самите граѓани. Преку стимулирање на деловните субјекти да размислуваат за намалување на количината на пакување на нивните производи, целта е да се намали негативното влијание кое отпадот го има врз нашето здравје, локалната и глобалната заедница.

Решенијата се комплексни и опфаќаат широк спектар на мерки: од регулаторни и политички па сè до паметно купување од страна на потрошувачите и сите други чинители. Само преку заеднички активности и взаемно помагање ќе предизвикаме подобри резултати, отколку да вложуваме само поединечни напори. Се надеваме дека Планот ќе послужи како основа за многу иновативни модели на соработка насочени кон заедничката цел за намалено создавање на отпад.

Спречување на создавањето на отпад нуди и бројни економски можности за бизнис заедницата и новите компании во нашите напори да создадеме нови материјали, нови производни процеси, и нови технологии за спречување на создавањето на отпад. Креативниот потенцијал ќе ја придвижи потребата за нови вештини и знаења во училиштата додека ги подготвуваме новите генерации за идните општествени и деловни потреби. Така ќе се отворат и нови работни места во низа технички и професионални дејности.

За реализација на важните цели на Планот за спречување на создавањето на отпад, секоја организација и чинител во истиот има своја улога, од органите на управата па сè до деловните субјекти и самите граѓани. Иднината на сите нас зависи од ова.

6. Завршни одредби

Овој План за спречување на создавање на отпад на Република Северна Македонија за 2022-2028 стапува на сила со негово објавување на веб-страницата на Министерството за животна средина и просторно планирање.

Бр. 01-6834/1
Скопје, 15.09 2022 година

МИНИСТЕР
Naser Nuredini

Прилози

Според член 29 од Рамковната директива за отпад, Земјите-членки имаат обврска да:

- Утврдат програми за спречување на создавањето на отпад
- Праваат проценка на постојните мерки на национално ниво за спречување на создавањето на отпад
- Ги дефинираат националните цели за спречување на создавањето на отпад
- Ја оценат адекватноста на стратегиите во националната програма за спречување на создавањето на отпад
- Преземат соодветни мерки за промовирање на повторната употреба на производите
- Да го поддржат основањето и развојот на мрежите за повторно користење и поправки на производите, како и критериумите на јавните набавки и квантитативните цели за повторно користење и употреба на производите
- Утврдување на квалитативните или квантитативните одредници на мерките за спречување на создавањето на отпад
- Дефинирање на цели и индикатори, доколку е соодветно, за следење и проценка на успехот на мерките за спречување на создавањето на отпад и постигнатиот напредок во таа насока

Прилог Б – Опфат на примена и дефиниции

Материјал	Пристап за спречување на создавањето на отпад
Хартија	<p>Канцеларија која не користи хартија – користење повеќе е-пошта, скенирани документи и електронско дистрибуирање и правење копии. Двострано печатење или користење на употребена хартија за пишување.</p> <p>Дигитални формулари – нивно електронско пополнување и поднесување.</p> <p>Купување на рециклирана хартија со поголема содржина на рециклирана содржина</p> <p>Со свои примери за штедливо користење на хартија треба да се водат канцелариите на централната и локалната власт, образовните институции, и др.</p>
Пластични кеси	<p>Наплата за пластични кеси –</p> <p>Користење на „трајни кеси/торби“ - кои купувачите постојано ги употребуваат кога купуваат.</p>
Пакување (друго)	<p>Иновативни мерки на производителите во насока на намалување на количината на амбалажата и, онаму каде е можно, користење на повратна амбалажа.</p> <p>Систем на проширена одговорност на производителите.</p> <p>Паметно купување – купување на производи кои имаат најмала и најеколошка амбалажа.</p> <p>Купување на рефус или производи во поголема амбалажа - повеќе количина со помалку амбалажа.</p> <p>Купување во повратни садови или амбалажа, или амбалажа која може да се користи повторно, итн.</p>
Пластика (вклучително шишиња)	<p>Индустриската ја намалува пластичната содржина и на производите и на амбалажата.</p> <p>Производство и употреба на шишиња/садови за пијалаци кои може повторно да полнат/користат, наместо да се купуваат садови за една употреба</p> <p>Купување на течности во рефус или поголема амбалажа</p> <p>Намалување на опасните содржини на пластика од страна на производителите</p>

Метали (вклучително конзерви за пиење)	Собирање и производство во кое се користи и отпаден метал Повторна употреба на метални садови, итн.
Текстил	Користење на остаточниот материјал за образовни/занаетчиски цели Креативни начини за повторна употреба на производи Оптимизирано сечење при процесот на производство за да се намали количината на остаточен текстил „Трајните торби“ да се произведуваат од рециклиран текстил Продавници за користена облека / хуманитарни цели за продажба / донирање или купување на користена облека
Масла	Производство на биодизел и користење на ова гориво во возните паркови во јавниот сектор и деловните субјекти Централна и локална влада, образовните установи итн., треба да предводат со својот пример
Стакло	Повторено користење на садови Повторна изработка на садови или други производи при која се користи и собрано отпадно стакло
Електрични производи	Паметно купување – купување на поквалитетни производи, подолготрајна опрема. Поправка на производите за подолг век на користење на опремата. Делење со други (сограѓани, деловни субјекти) на опремата која се користи помалку. Иницијативи за отворање „библиотеки за предмети“ со цел позајмување, а не купување на опрема која е помалку потребна. Продавници за користена опрема за продажба или донирање, за добротворни цели.
Храна	Паметно пазарење – планирање однапред, замрзнување или конзервирање на вишокот. Донирање во банки за храна за давање безбедна и квалитетна храна за добротворни цели, итн.

ПРИЛОГ В: Мерење на напредокот – индикатори и таргети

Индикатор	Пожелна насока на движење	Конкретна насока	Напредок
Еквивалентни емисии на јаглерод диоксид од управување со отпад и рециклирање (тони)	↓		
Отпад од домаќинства по глава на жител по активностите за повторна употреба, рециклирање и компостирање (кг)	↓		
Повторна употреба, рециклирање и компостирање во домаќинствата (%)			
Зголемување на количините на отпад по видови (комунален, комерцијален, индустриски и инертен и отпад од градежништво (тони)	↓		
Преработка на комунален отпад (%)	↑		
Отпад кој е повторно употребен, рециклиран или компостиран од главните фракции (комунален, комерцијален, индустриски и инертен и отпад од градежништво (%)	↑		
Енергија добиена од отпад (изразено во еквивалент на тон нафта)	↑		
Депониран отпад - (вкупно и по клучни видови - комунален, комерцијален и индустриски, инертен и отпад од градежништво)	↓		
Вкупно депониран не-комунален/не-инертен отпад (тони)	↓		

Депониран биоразградлив комунален отпад (тони)	↓		
Зголемување на количините на опасен отпад (тони)	↓		
Рециклиран/преработен опасен отпад (%)			
Посериозни инциденти со загадување предизвикани од отпад (според видот – на почва, воздух и вода)	↓		
Нивоа на незаконски фрлен отпад и други незаконски активности поврзани со отпад	↓		
Јавна свест за рециклирањето (% рециклатори кои работат на оваа проблематика)	↑		